

ارائه مدل برنامه‌ریزی متناسب فعالیت‌های فرهنگی کتابخانه‌های عمومی ایران

مدیریت

اطلاعات

دوره ۵، شماره ۲

پاییز و زمستان ۱۳۹۸

مریم امید خدا

دانشجوی دکتری رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال.

زهرآبادری

دانشیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران^۱.

نجلا حریری

استاد گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم تحقیقات، تهران.

زهره میرحسینی

دانشیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران.

چکیده: این مقاله باهدف ارائه مدل برنامه‌ریزی متناسب فعالیت‌های فرهنگی کتابخانه‌های عمومی ایران نگاشته شده است. رویکرد پژوهش از نوع کاربردی و ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه است. جامعه آماری، (۲۹ نفر مدیران و کارشناسان نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور) خبرگان بودند، تجزیه و تحلیل داده‌ها بر اساس تکنیک دلفی صورت گرفت و سپس جهت تأیید نهایی الگوی به‌دست‌آمده از تحلیل عاملی اکتشافی و تأییدی استفاده شد. در تحلیل عاملی اکتشافی، برای استخراج عامل‌ها از روش مؤلفه‌های اصلی با چرخش واریمکس استفاده گردید. برای تعیین تعداد عامل‌های استخراج‌شده از سه شاخص استفاده شد: الف. ارزش ویژه (بزرگ‌تر از ۱) ب. نسبت واریانس تبیین شده توسط عامل‌های استخراج‌شده و ج. نمودار ارزش‌های ویژه. یافته‌های حاصله از تکنیک دلفی نشان داد که از میان ۲۵ گویه^۲ مربوط به به‌کارگیری در برنامه‌ریزی فعالیت‌های فرهنگی کتابخانه‌های عمومی، درصد فراوانی جمعی چهارده گویه^۳ از نظر خبرگان مورد مطالعه در پانل دلفی بیشتر از ۷۰ درصد بوده است. نتایج تحلیل عاملی اکتشافی، مؤلفه‌های برنامه‌ریزی را در ۴ عامل خلاصه نموده است. این چهار عامل که در مجموع ۶۵٪ از کل تغییرپذیری مؤلفه‌ها را تبیین می‌نمایند. سپس با استفاده از تحلیل عاملی تأییدی، مدل نهایی با ضرایب استاندارد ساخته شد. بر اساس نتایج این تحلیل، مدل برازش شده مناسب بود. مدل نهایی این پژوهش شامل ۴ عامل است که عبارت‌اند از: عامل اول یعنی «بررسی اهداف و شناسایی مسئله»، عامل دوم یعنی «نیازسنجی»، عامل سوم یعنی «تدوین برنامه و تعیین برآمدهای مناسب»، عامل چهارم یعنی «نظارت و ارزیابی». با بهره‌گیری از راهبردهای برنامه‌ریزی می‌توان فعالیت‌های فرهنگی را به‌خوبی مدیریت نمود. به علت فقدان مدلی برای برنامه‌ریزی فعالیت‌های فرهنگی کتابخانه‌های عمومی ایران، این پژوهش، می‌تواند به‌عنوان مدلی مناسب جهت برنامه‌ریزی فعالیت‌های فرهنگی مورد استفاده قرار گیرد. به‌کارگیری این مدل مدیران کتابخانه‌های عمومی را در تصمیم‌گیری‌های مربوط به فعالیت‌های فرهنگی یاری خواهد کرد.

کلیدواژه‌ها: برنامه‌ریزی، فعالیت‌های فرهنگی، کتابخانه‌های عمومی، مؤلفه‌های برنامه‌ریزی.

مقدمه

حجم و شتاب گسترده تغییرات جهان کنونی ضرورت تحول در نظام‌های مدیریتی را ناگزیر ساخته است. همین تغییر و تحولات گسترده در حوزه‌های مختلف ضرورت بهره‌گیری از نظام‌های نوین مدیریت را روشن می‌سازد. به‌طوری‌که در دهه‌های اخیر سازمان‌ها برای موفقیت در عرضه ارائه خدمات باکیفیت به شهروندان نیاز به ایجاد تحول در عرصه مدیریت را درک کرده‌اند. در همین راستای سیر تحول جامعه بشری از صورت ساده به پیچیده، حرکت شتابدار و تحولات عظیم در عوامل اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و فناوریانه صحنه‌های جدید آفرید و هرروز نگرش‌های جدید مطرح ساخت. بر این اساس برنامه‌ریزی در مدیریت، همگام با تحولات جوامع بشری و در پاسخگویی به نیازهای مختلف زمانی در قالب شیوه‌ها، نگرش‌ها و رویکردهای مختلفی مطرح گردید (علی احمدی، فتح‌الله و تاج‌الدین ۱۳۸۸، ۲).

برنامه‌ریزی به‌عنوان وسیله در حقیقت نوعی راهبرد است که از طریق فراهم کردن امکانات و منابع به روش علمی و منظم در راستای اهداف معین تدوین گشته است و در این صورت هدف عمده آن استفاده بهتر از امکانات موجود خواهد بود (میرک زاده، اسدی و اکبری ۱۳۹۴، ۱۱). به‌طورکلی برنامه‌ریزی مهم‌ترین و اساسی‌ترین وظیفه مدیران سازمان‌ها است که باید با در دست داشتن منابع محدود در راستای دستیابی به اهداف تعیین‌شده اقدام نمایند (صالحی امیری ۱۳۹۰، ۲۰۸).

در جهان رقابتی کنونی، اهمیت فعالیت‌های فرهنگی و توسعه آن در جهت رسیدن به هدف، دست‌اندرکاران اداره امور در هر کشوری را بر آن داشته است که برنامه‌ریزی در حوزه فرهنگ را در سرلوحه کار خود قرار دهند. امروزه مدیران فرهنگی تلاش کرده‌اند تا با برنامه‌ریزی فرهنگی مناسب، موجبات یکسان‌سازی و هماهنگی برنامه‌ها را فراهم نموده و عدم انسجام را ساماندهی نمایند (فاضلی و قلیچ ۱۳۹۲، ۴۱).

همانطور که در بالا نیز اشاره شد، توجه به مدیریت در تمام عرصه‌های زندگی - از امور بسیار جزئی چون مدیریت وقت و مدیریت بر خود تا مدیریت در سطوح بین‌المللی و فعالیت‌های اساسی نظیر فرهنگ - ضروری و حتی الزامی است. اگر از جنبه کارکردی نیز نگاه کنیم، پشتیبانی و حمایت از فعالیت‌ها و محصولات فرهنگی و تأمین آزادی برای فعالیت‌های فرهنگی، مستلزم سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی، تأسیس نهادها و سازمان‌های مربوطه و نظارت است (صالحی امیری ۱۳۹۰، ۲۰۸). یکی از این نهادها و سازمان‌ها، نهاد کتابخانه‌های عمومی است، که با برگزاری فعالیت‌های متنوع فرهنگی سعی در ترویج فرهنگ مطالعه داشته است.

یکی از آسیب‌شناسی‌هایی که در بررسی عملکرد مراکز فرهنگی و آموزشی نظیر مساجد موردبررسی قرار گرفت ناشی از فقدان برنامه‌ریزی جامع و مناسب بود. به‌این‌ترتیب که در تحقیقی که در این زمینه صورت گرفت، آسیب‌شناسی عملکرد سازمان‌های دینی در زمینه ارتباطات نشان دادند باوجود فعالیت‌های سازمان‌های متعدد برای توسعه فرهنگ، هریک از سازمان‌ها بدون هماهنگی و داشتن برنامه جامع و هدفمند، مشغول فعالیت‌های فرهنگی و دینی هستند (امیر مظاهری ۱۳۸۹، ۱۲). به‌عبارت‌دیگر نداشتن برنامه و هدف جامع سبب شده فعالیت‌ها نتیجه مطلوب را به همراه نداشته باشند. متأسفانه این آسیب در

مورد کتابخانه‌های عمومی به‌عنوان سازمان‌های فرهنگی و آموزشی نیز وجود دارد. (صالحی امیری ۱۳۹۰، ۳۸۴)

با توجه به اهمیت و کاربرد ضروری برنامه‌ریزی که در بالا ذکر گردید در دهه‌های اخیر این موضوع با استقبال قابل توجه کتابخانه‌های عمومی دنیا قرار گرفته است. محققان و پژوهشگران کتابخانه‌های عمومی نیز دست‌به‌کار شده‌اند، در کتابی با عنوان «برنامه‌ریزی برای آینده کتابخانه‌ها»، در مورد دیدگاه و پیش‌بینی آن‌ها درباره برنامه‌ریزی کتابخانه‌های قرن ۲۱ و آینده تا سال ۲۰۲۵، همچنین فرصت‌هایی که ممکن است برای کتابخانه‌ها پیش آید، بحث شده است (Kim and Frierson 2014). از طرفی سیاست‌گذاران کتابخانه‌های عمومی نیز برای طراحی مدل‌های برنامه‌ریزی مناسب فعالیت‌های فرهنگی، کمیته‌های برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری تدارک دیده‌اند تا به بررسی و کشف مدل‌های مناسب فعالیت‌های فرهنگی کتابخانه‌های عمومی بپردازند (The modernisation review of public libraries 2010، 10).

در همین راستا واحد اجرایی انجمن کتابداران آمریکا^۱ در سال ۲۰۱۴ به‌منظور برنامه‌ریزی جامع و طراحی مدل مناسب، فریم ورکی تهیه نمود. جهت توسعه و تمرکز روی این برنامه‌ریزی از مؤسساتی نظیر بنیاد گیتس^۲ و کتابخانه‌های دانشگاهی^۳، همچنین موسسه کتابخانه‌های عمومی پی.ال.ای.^۴ استفاده کرد. در این برنامه‌ریزی از مدل جامع برنامه‌ریزی دانشگاه ویسکانسین^۵ استفاده نمود. البته مؤسسات ذکرشده و انجمن کتابداران به این مدل جامع که بر اساس مدل منطقی^۶ طراحی شده است، اصلاحات و اضافاتی نیز افزوده است که شامل مؤلفه‌های زیر است: وضعیت^۷، دانش کوتاه‌مدت^۸، اقدامات کوتاه‌مدت^۹، شرایط بلندمدت^{۱۰} (Fiels 2016).

کتابخانه عمومی تورنتو نیز از برنامه‌ریزی استراتژی^{۱۱} برای توسعه خدمات تکنولوژیکی از سال ۲۰۱۹-۲۰۱۶ استفاده نموده است. همچنین کتابخانه‌های عمومی استرالیا، شوراها را ملزم می‌کند تا یک برنامه‌ریزی عملی برای خدمات و فعالیت‌های کتابخانه‌ای معلولان طراحی نماید (Muir and Carroll 2020).

همچنین پت من و ویلیمنت^{۱۲} (۲۰۱۳) به‌منظور برنامه‌ریزی جهت توسعه کتابخانه‌های عمومی محلی (جامعه‌محور) هشت کتابخانه عمومی انگلستان و کانادا را به‌صورت موردی مورد مطالعه قرار دادند. این

-
1. ALA Executive Board
 2. Gates Foundation
 3. The Impact of Academic Libraries
 4. PLA (Public Library Outcome Measures)
 5. University of Wisconsin Extension
 6. The Logic Model (Taylor-Powell 2002)
 7. Situation
 8. Medium Term Actions
 9. Long Term Conditions
 10. Long Term Conditions
 11. Toronto Public Library Strategic Plan 2016-2019
 12. Pateman and Williment

پروژه از نوامبر سال ۲۰۰۵ تا آوریل ۲۰۰۸ در دو مرحله موردبررسی قرار گرفت (Pateman and Williment 2013).

خلاصه‌ای از گزارش بین‌المللی فدراسیون انجمن‌های کتابخانه‌های دنیا نشان داد که برنامه‌ریزی‌های بین‌المللی، موجب پیشرفت‌های بزرگ کتابخانه‌ها، همچنین ارتقاء در رسیدن به اهداف توسعه پایدار آن‌ها بوده است (Kear 2017).

درواقع کتابخانه‌های عمومی دنیا در تلاش‌اند تا با بهره‌گیری از راهبردهای برنامه‌ریزی فعالیت‌های فرهنگی را به‌خوبی مدیریت نمایند؛ اما متأسفانه کشور ما فاقد چنین برنامه‌ریزی جامعی برای کتابخانه‌های عمومی است. سیاست به‌کارگیری برنامه‌ریزی در کتابخانه‌ها قطعاً نیازمند مطالعه و بررسی است که در این پژوهش سعی شده است به آن پرداخته شود.

حالا مسئله اینجاست که چه مؤلفه‌هایی متناسب برنامه‌ریزی فعالیت‌های فرهنگی کتابخانه‌های عمومی ایران هستند و اینکه چه مدل معین و قابل قبولی برای برنامه‌ریزی فعالیت‌های کتابخانه‌ای مناسب است، جای بحث و بررسی دارد؛ بنابراین در این پژوهش سعی شده است با جستجوی جامع و کامل در منابع و بررسی انواع برنامه‌ریزی‌های مناسب کتابخانه و فعالیت‌های فرهنگی و مؤلفه‌های استفاده‌شده در آن‌ها، مدل متناسب کتابخانه‌های عمومی ارائه گردد. بعد از شناسایی مؤلفه‌ها و تهیه فهرستی از آن‌ها، درنهایت با استفاده از نظرخواهی از برنامه‌ریزان و کارشناسان نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور این مقوله، مؤلفه‌های متناسب کتابخانه‌های عمومی در قالب الگویی به‌منظور طراحی فعالیت‌های فرهنگی کتابخانه‌های عمومی ارائه گردد.

پرسش اساسی

مدل برنامه‌ریزی متناسب فعالیت‌های فرهنگی از دیدگاه مدیران و کارشناسان نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور چیست؟

روش‌شناسی پژوهش

روش پژوهش حاضر دلفی و رویکرد آن کاربردی است. جامعه این پژوهش شامل جامعه خبرگان نهاد کتابخانه‌های عمومی که مدیران و کارشناسان نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور هستند، متشکل از ۱۸ کارشناس برنامه‌ریزی استانی، ۲ کارشناس از اداره کل معاونت برنامه‌ریزی نهاد، ۲ کارشناس از معاونت فعالیت‌های فرهنگی نهاد، ۲ کارشناس از معاونت امور کتابخانه‌ها، ۲ کارشناس از اداره کل منابع، ۳ کارشناس از کارگروه مدیریت استراتژیک نهاد کتابخانه‌های عمومی بودند، به‌طوری‌که پرسشنامه بین تمامی این کارشناسان (هر ۲۹ نفر مدیران و کارشناسان نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور تا پایان اسفندماه ۱۳۹۷) توزیع گردید.

ابزار گردآوری داده‌ها، پرسشنامه ایست که بر اساس شناسایی مؤلفه‌های برنامه‌ریزی، با استفاده از روش کتابخانه‌ای انجام شد. مبنای تهیه پرسشنامه، مطالعه اسنادی و کتابخانه‌ای سایر پژوهش‌ها در این

زمینه موضوعی ازجمله کتاب مدل‌های برنامه‌ریزی بوده است^۱، همچنین مدل‌های به‌کاررفته در کتابخانه‌های عمومی ادمونتون و کتابخانه‌های انگلستان و امریکا بوده است که روایی محتوایی و پایایی آن نیز تأییدشده است. روایی یا اعتبار پرسشنامه با استفاده از نظر کارشناسان و متخصصان این حوزه مورد تأیید قرار گرفت. جهت سنجش روایی پرسشنامه حاضر از روایی محتوی بهره گرفته شد. ابتدا در روش کیفی روایی محتوی، پرسشنامه در اختیار سه نفر از کارشناسان و متخصصان این حوزه قرار گرفت و از آنان خواسته شد تا در مورد هریک از گویه‌های پرسشنامه و میزان تناسب آن با موضوع و اهداف پژوهش نقطه نظرات و دیدگاه‌های خود را بیان دارند؛ پس از گردآوری نظرات، اصلاحات نکات یادشده صورت گرفت. اما در روش کمی از دو ضریب نسبی روایی محتوی (CVR) و شاخص روایی محتوی (CVR) استفاده گردید. نتایج حاصله بر روی ۲۰ نفر از کارشناسان کتابخانه‌های عمومی در این زمینه نشان داد که مقدار ضریب نسبی روایی محتوای ۲۵ گویه از ۲۷ گویه پرسشنامه در دامنه بین ۰/۸ تا ۱ قرارگرفته که از مقدار ضریب بحرانی ۰/۴۲ بالاتر بوده‌اند، بااین‌وجود مقدار ضریب نسبی روایی محتوای ۲ گویه از مقدار ضریب بحرانی پایین‌تر به‌دست‌آمده و حذف گردیدند؛ بنابراین روایی محتوای ۲۵ گویه پرسشنامه مورد تأیید قرار گرفتند. همچنین یافته‌ها بیانگر آن بودند که شاخص روایی محتوای گویه‌های پرسشنامه برابر ۱ هستند که از مقدار استاندارد ۰/۷۹ بالاتر بوده و لذا روایی محتوای هر ۲۵ گویه پرسشنامه نیز مورد تأیید گرفتند. به‌منظور مشخص نمودن پایایی پرسشنامه از ضریب آلفای کرونباخ بهره گرفته شد که نتایج به‌دست‌آمده با ۲۵ گویه بر روی ۲۰ کارشناس کتابخانه‌های عمومی این امر حاکی از آن بود که مقدار ضریب آلفا برابر با ۰/۹۴۴ است که ضریب بالایی محسوب می‌گردد.

سپس برای مشخص نمودن مؤلفه‌های متناسب به‌کارگیری در برنامه‌ریزی فعالیت‌های فرهنگی کتابخانه‌های عمومی از دیدگاه خبرگان این کتابخانه‌ها پرسشنامه تهیه‌شده بین آن‌ها توزیع گردید. بعد از جمع‌آوری اطلاعات، برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آزمون تحلیل عاملی در نرم‌افزار اس.پی.اس.اس، جهت تحلیل اکتشافی و نرم‌افزار آموس جهت تحلیل عاملی تأییدی استفاده‌شده است. هدف اصلی این پژوهش، بررسی و تحلیل عاملی مؤلفه‌های برنامه‌ریزی فعالیت‌های فرهنگی کتابخانه‌های عمومی است. جهت دستیابی به اهداف، در تحلیل عاملی برای بررسی کفایت نمونه‌گیری از معیار KMO استفاده شد. با توجه به اینکه این بررسی روی خبرگان صورت گرفت، امکان استفاده از حجم نمونه بزرگ میسر نبود. بااین‌حال معیار KMO اطلاع خوبی از مناسبت نمونه‌گیری به دست می‌دهد. در صورتی که مقدار این آماره بزرگ‌تر از ۰.۶ باشد بدین معناست که مدل از نظر حجم نمونه مناسب است. همچنین برای بررسی وجود الگوی همبستگی بین گویه‌های پرسشنامه و اطمینان از اینکه تحلیل عاملی قابل‌اجرا است، از آزمون کرویت بارتلت استفاده شد. این آزمون در مورد ماتریس همبستگی که پایه تحلیل عاملی است، بررسی می‌کند که آیا ماتریس همانی است (عناصر قطر اصلی برابر ۱ و عناصر خارج قطر اصلی برابر صفر است) یا خیر. در صورتی که ماتریس همبستگی بین گویه‌ها، یک ماتریس همانی باشد، یعنی بین گویه‌ها رابطه

۱. برای مثال نگاهی مرادی، فریبا (۱۳۹۰). جامع به مدیریت استراتژیک: تاریخچه، مدل‌ها، ابزارها، مکاتب رویکردها و مفاهیم و

نیز اصطلاحات و واژه‌ای رایج. تهران: سازمان مدیریت صنعتی

همبستگی وجود ندارد. در این حالت آزمون بارتلت معنی‌دار نشده و تحلیل عاملی برای داده‌ها مناسب نیست؛ اما در صورتی که بین گویه‌ها رابطه همبستگی وجود داشته باشد، ماتریس همانی نبوده و آزمون بارتلت معنی‌دار خواهد بود. در این شرایط می‌توان از تحلیل عاملی استفاده نمود. در این تحلیل عاملی از روش مؤلفه‌های اصلی برای استخراج عامل‌ها و با چرخش واریماکس جهت تفسیرپذیر نمودن عامل‌ها استفاده گردید. برای تعیین تعداد عامل‌های اصلی از سه روش استفاده می‌شود: الف. ارزش ویژه ب. نسبت واریانس تبیین شده توسط هر عامل و ج. نمودار ارزش‌های ویژه (سنگ‌ریزه) (Raykov and Marcoulides 2008). در مطالعه حاضر از روش ارزش ویژه استفاده گردید. بدین ترتیب که عامل‌هایی که ویژه مقادیر بیشتر از ۱ داشتند استخراج شدند.

از بین ۲۵ گویه مؤلفه طی سه دور تکنیک دلفی، مؤلفه‌های متناسب بررسی شد، در نهایت ۱۴ مؤلفه از نظر کارشناسان نهایی شدند. این چهارده مؤلفه با استفاده از تحلیل عاملی مورد بررسی قرار گرفت. درواقع پس از مشخص شدن مهم‌ترین مؤلفه‌های مربوط به به‌کارگیری در برنامه‌ریزی فعالیت‌های فرهنگی کتابخانه‌های عمومی به روش دلفی از دیدگاه خبرگان مورد مطالعه، اینک به‌منظور تعیین مدل برنامه‌ریزی فعالیت‌های فرهنگی، تحلیل عاملی اکتشافی گویه‌های استخراج‌شده از تحلیل دلفی ارائه می‌گردد.

بر اساس نتایج تحلیل عاملی اکتشافی ۱۴ گویه پرسشنامه در ۴ عامل پنهان خلاصه گردید. پس از استخراج عامل‌ها در تحلیل اکتشافی، از تحلیل عاملی تأییدی برای تعیین میزان مناسبت تحلیل اکتشافی و همچنین عامل‌های پنهان استخراج‌شده از آن استفاده گردید. برای اجرای این تحلیل از نرم‌افزار آماری ایموس استفاده شد. این نرم‌افزار در حقیقت یک بسته افزودنی به نرم‌افزار اس. پی. اس. است که به‌منظور اجرای تحلیل عاملی تأییدی، تحلیل مسیر و مدل‌سازی معادلات ساختاری کواریانس-محور تدوین شده است. با توجه به عدم برقراری شرط نرمالیتی چندمتغیره، از روش بوت-استرپ (خودگردان سازی) استفاده شد (قاسمی ۱۳۹۲).

یافته‌های پژوهش

ابتدا ۲۵ مؤلفه از مؤلفه‌های برنامه‌ریزی فعالیت‌های فرهنگی به پانل دلفی ارائه شد. در مقابل هر مؤلفه امکان پاسخگویی بر اساس طیف لیکرت (اصلاً تا خیلی زیاد) وجود داشت. علاوه بر بررسی و محاسبه ضریب کندال در هر دور، گویه‌هایی که بیش از ۷۰ درصد اعضای پانل دلفی به گزینه‌های زیاد و بسیار زیاد آن پاسخ داده باشند، انتخاب خواهند شد، در دور بعدی دوباره مورد بررسی قرار خواهند گرفت. بر این اساس میزان ۷۰ درصد به‌عنوان سطح اتفاق نظر لحاظ شده است.

جدول ۱. داده‌های توصیفی پاسخ خبرگان مورد مطالعه به گویه‌های مربوط به به‌کارگیری در برنامه‌ریزی فعالیت‌های فرهنگی کتابخانه‌های عمومی در دور اول

ردیف	گویه‌ها	میان	درصد فراوانی تجمعی زیاد و خیلی زیاد
۱	بررسی چشم‌انداز کتابخانه و مأموریت آن	۴	۷۱/۹
۲	تدوین چشم‌انداز مناسب طراحی فعالیت‌های فرهنگی کتابخانه شامل هدف و جهت آن	۴	۷۸/۲
۳	تدوین استراتژی‌ها برای دستیابی به چشم‌انداز طراحی فعالیت‌های فرهنگی	۴	۸۴/۴
۴	بررسی اهداف کلی و جزئی کتابخانه	۴/۵	۸۱/۳
۵	تشکیل حلقه بازخورد و ارزیابی نتایج به‌منظور اعمال اصلاحات لازم	۵	۹۰/۷
۶	نظارت و ارزیابی دوره‌ای فعالیت‌های فرهنگی برای سنجش میزان پیشرفت آن‌ها	۵	۸۱/۳
۷	انجام تحلیل در مورد کتابخانه	۴	۷۱/۹
۸	شناسایی عوامل کلیدی موفقیت	۴	۷۱/۹
۹	گردآوری اطلاعات درباره مسئله و تشخیص اولیه راه‌حل‌های ممکن	۴/۵	۵
۱۰	توجه به پیشینه جمعیت و گروه‌های قومی محله‌ای که کتابخانه در آن واقع شده	۴	۸۱/۳
۱۱	تعیین گروه‌های هدف	۴	۸۱/۳
۱۲	بررسی نیازها و نگرش اجتماعی، فرهنگی، به‌منظور شناسایی ارزش‌های فرهنگی	۴	۸۱/۳
۱۳	تعیین دیدگاه‌های فرهنگی جامعه به‌منظور مشخص نمودن انتظارات فرهنگ جامعه از کتابخانه	۴	۷۵
۱۴	شناسایی مسئله	۴	۸۱/۲
۱۵	تحلیل نیازهای کاربران و شهروندان محله و ارائه پیشنهادها عملی برای پاسخگویی به آن‌ها	۴	۸۴/۴
۱۶	توافق درباره روش‌های حل مسئله در میان تیم دست‌اندرکار طراحی فعالیت، برگزاری جلسات ملاقات و بحث با کارکنان کتابخانه	۴	۶۲/۵
۱۷	جذب و رشد دادن داوطلبان و کارکنان	۴	۶۸/۸
۱۸	آموزش عملی عملکردهای جدید و متناسب با فعالیت‌های فرهنگی، از طریق گروه هدایت	۴	۶۵/۶
۱۹	تعیین نهادهای مرتبط درون و برون‌سازمانی فرهنگی و	۴	۷۵

ردیف	گویه‌ها	میان	درصد فراوانی تجمعی زیاد و خیلی زیاد
	غیرفرهنگی در راستای مشارکت شهروندی با کتابخانه		
۲۰	شناسایی جهت بسترسازی زمینه‌های مشارکت	۴	۸۱/۳
۲۱	توجه به رویکردهای توسعه اجتماعی	۴	۵۹/۴
۲۲	سازمان‌دهی اجتماعات محلی	۴	۶۲/۵
۲۳	تعیین برآمدهای مناسب	۴/۵	۷۸/۱
۲۴	سنجش پیامدها، همچنین رضایت کاربران و جمعیت محلی	۵	۷۸/۱
۲۵	تحلیل هزینه و اثبات ارزش فعالیت‌های فرهنگی برای سازمان مادر	۳/۵	۵۰

یافته‌های حاصله از جدول ۱ حاکی از آن بود که از میان ۲۵ گویه مربوط به به‌کارگیری در برنامه‌ریزی فعالیت‌های فرهنگی کتابخانه‌های عمومی در دور اول و به جهت آنکه درصد فراوانی تجمعی شش گویه برای زیر مؤلفه‌ها در دور اول از نظر خبرگان مورد مطالعه در پائل دلفی کمتر از ۷۰ درصد بوده و از نظر ایشان نسبت به سایر گویه‌ها از اهمیت کمتری برخوردار بوده‌اند، در نتیجه شش گویه از بیست و پنج گویه، در دور دوم از تحلیل کنار گذاشته خواهد شد و نوزده گویه در دور دوم مورد ارزیابی قرار خواهند گرفت.

در دور دوم، پاسخ‌های هر عضو در دور اول به همراه فراوانی تعداد پاسخ‌های تمام اعضای پائل دلفی در اختیار تک‌تک اعضا قرار گرفت و دوباره از آن‌ها نظرخواهی شد. شایان ذکر است که در این دور ۱۹ مؤلفه مورد بررسی توسط اعضای پائل دلفی قرار گرفت. نتایج به‌دست‌آمده از میان ۱۹ گویه در دور دوم به جهت آنکه تجمیع گزینه‌های زیاد و بسیار زیاد پنج گویه در دور دوم برای زیر مؤلفه‌ها از دیدگاه خبرگان مورد مطالعه در پائل دلفی کمتر از ۷۰ درصد بوده است و دال بر اهمیت پایین‌تر این گویه‌ها نسبت به سایر گویه‌های مطرح‌شده در این دور بوده‌اند، بنابراین پنج گویه فوق نیز در دور سوم کنار گذاشته خواهند شد و چهارده گویه باقی‌مانده در دور بعد مورد ارزیابی قرار خواهند گرفت.

در دور سوم نیز پاسخ‌های هر عضو از دور دوم به همراه فراوانی تعداد پاسخ‌های دور قبل در اختیار تک‌تک اعضای پائل قرار گرفت. نتایج به‌دست‌آمده از دور سوم حاکی از آن است که ۲۹ عضو پائل مورد مطالعه پاسخ‌های متفاوتی را به ۱۴ گویه مطرح‌شده در زمینه زیر مؤلفه‌های مربوط به به‌کارگیری در برنامه‌ریزی فعالیت‌های فرهنگی کتابخانه‌های عمومی در دور سوم داده‌اند، به‌گونه‌ای که درصد فراوانی تجمعی هر ۱۴ گویه مانده از دور قبل، در این دور سوم هم درصد فراوانی تجمعی چهارده گویه عنوان‌شده برای زیر مؤلفه‌ها از نظر خبرگان مورد مطالعه در پائل دلفی بیشتر از ۷۰ درصد بوده است.

جدول ۲. نتایج آزمون ضریب کندال مابین پاسخ خبرگان مورد مطالعه به گویه‌های مربوط به به‌کارگیری در

برنامه‌ریزی فعالیت‌های فرهنگی کتابخانه‌های عمومی در دور سوم

نوع آزمون	ویژگی‌های آماری				
	W	x^2	تعداد	درجه آزادی	سطح معناداری
ضریب کندال	۰/۲۱۳	۸۰/۴۱	۲۹	۱۳	۰/۰۰۰

همانطور که نتایج جدول ۲ نشان می‌دهد، مقدار ضریب کندال به‌دست‌آمده ($W = 0/213$) بر روی ۲۹ نفر از اعضای پانل دلفی با درجه آزادی ۱۳ در سطح خطای کمتر از $0/01$ در دور سوم معنادار بوده که این امر نشان از افزایش بسیار اندک این ضریب در مقایسه با دور گذشته دلفی ($W = 0/209$) در این مورد داشته است. در هر حال با وجود توافق اندک اعضای پانل و همچنین میزان ضریب پایین آزمون کندال در دور سوم، اما به دلیل معناداری و افزایش اندک میزان ضریب در مقایسه با دور قبل، می‌توان چنین نتیجه گرفت که در توافق بین اعضای نسبت به دور دوم، تغییر چندانی در این دور حاصل نگردیده و از این‌رو فرایند نظرخواهی می‌باید متوقف گردد.

پس از مشخص شدن مهم‌ترین مؤلفه‌های مربوط به به‌کارگیری در برنامه‌ریزی فعالیت‌های فرهنگی کتابخانه‌های عمومی به روش دلفی از دیدگاه خبرگان مورد مطالعه، اینک به‌منظور تعیین مدل برنامه‌ریزی فعالیت‌های فرهنگی، تحلیل عاملی اکتشافی مؤلفه‌های استخراج‌شده از تحلیل دلفی ارائه می‌گردد. در تحلیل عاملی اکتشافی تعداد کل نمونه یعنی خبرگان مورد مطالعه ۲۹ نفر بوده، و تعداد ۱۴ متغیر وارد مدل شد. برای تعیین تعداد عامل‌های استخراج‌شده از مقادیر ویژه استفاده گردید، به‌گونه‌ای که عامل‌هایی که مقادیر ویژه بیشتر از ۱ داشتند استخراج شدند؛ همچنین برای استخراج عامل‌ها از روش مؤلفه‌های اصلی استفاده گردید و نوع دوران نیز واریماکس (Varimax) در نظر گرفته شد. شایان‌ذکر است که برای تعیین نوع مناسب دوران، ابتدا دوران مورب صورت گرفت و با توجه به اینکه همبستگی بین عامل‌ها (به‌جز یک مورد) کمتر از 0.32 بود، از این‌رو از دوران متعامد واریماکس بهره گرفته شد. جهت کسب اطمینان نسبت به کفایت نمونه‌برداری و صفر نبودن ماتریس همبستگی نتایج معیار کایزر-مایر-اولکین (KMO) و آزمون کرویت بارتلت در جدول ۳ گزارش شده است.

جدول ۳. نتایج آزمون کفایت نمونه‌برداری و عدم صفر ماتریس همبستگی

ویژگی‌های آماری		آزمون‌ها
۰/۶۹۴	کفایت نمونه‌گیری	KMO
۲۵۱/۵۲	مجذور کای تقریبی	آزمون کرویت بارتلت
۹۱	درجه آزادی	
۰/۰۰۰	احتمال خطا	

یافته‌های حاصله از جدول ۳ نشان‌دهنده آن است که با توجه به اینکه مقدار آماره کایزر-مایر-اولکین برای مدل حاضر $0/۶۹۴$ به‌دست‌آمده و به جهت آنکه مقدار این معیار بزرگ‌تر از مقدار آستانه $0/۶$ بوده، لذا تعداد نمونه برای تحلیل حاضر مناسب است. آزمون کرویت بارتلت نیز وجود الگوی همبستگی بین گویه‌ها را بررسی می‌کند و فرض صفر این آزمون کرویت، ماتریس همبستگی است، یعنی برقراری فرض صفر به معنای عدم وجود همبستگی بین متغیرها است. در صورتی که بین متغیرها همبستگی وجود نداشته باشد، تحلیل عاملی مناسب نیست. با این حال در مدل حاضر، آماره آزمون کرویت بارتلت نشان داد

که با مقدار ۲۵۱/۵۲ در سطح $P < 0/01$ معنادار است؛ این امر بیانگر آن است که بین گویه‌ها رابطه همبستگی وجود داشته و برای تحلیل عاملی مناسب است.

در تحلیل عاملی اکتشافی حاضر ۱۴ متغیر در ۴ عامل خلاصه گردیدند که مشخصه‌های اولیه چهار عامل استخراج‌شده شامل ارزش ویژه، درصد و درصد تجمعی واریانس تبیین شده در قبل و پس از دوران واریماکس در جدول ۴ ارائه شده است.

جدول ۴. ارزش ویژه و درصد واریانس تبیین شده بر پایه پردازش چهار عامل در قبل و پس از دوران جهت تعیین مؤلفه‌های مدل برنامه‌ریزی فعالیت‌های فرهنگی

شاخص‌های آماري	مقادير ویژه اولیه قبل از چرخش			مجموع مجذورهای بارهای عاملی استخراج‌شده از چرخش		
	ارزش ویژه	درصد واریانس	درصد تجمعی واریانس	ارزش ویژه	درصد واریانس	درصد تجمعی واریانس
عامل اول	۵/۷۳	۴۰/۹۶	۴۰/۹۶	۲/۸۹	۲۰/۶۲	۲۰/۶۲
عامل دوم	۱/۹۹	۱۴/۱۹	۵۵/۱۵	۲/۸	۱۹/۹۷	۴۰/۵۹
عامل سوم	۱/۴۷	۱۰/۴۷	۶۵/۶۲	۲/۷۱	۱۹/۳۳	۵۹/۹۲
عامل چهارم	۱/۲۶	۸/۹۶	۷۴/۵۸	۲/۰۵	۱۴/۶۶	۷۴/۵۸

با توجه به اینکه ماتریس عاملی دوران نایافته ساختاری بامعنا به دست نمی‌دهند، از این رو عامل‌های استخراج‌شده بر پایه روش عامل‌های اصلی و با استفاده از دوران واریماکس به محورهای جدید منتقل گردید. به‌طور کلی، با دوران واریماکس چهار عامل بارزش ویژه بالاتر از یک به دست آمد که نشان داد عامل اول بارزش ویژه ۲/۸۹ به‌تنهایی در حدود ۲۰/۶۲ درصد واریانس را تبیین می‌نماید. در مرتبه بعد، عامل دوم بارزش ویژه ۲/۸ توانسته است در حدود ۱۹/۹۷ درصد واریانس را تبیین کند؛ این در حالی است که عامل سوم بارزش ویژه ۲/۷۱ قادر بوده است در حدود ۱۹/۳۳ درصد واریانس را پیش‌بینی نماید؛ و در نهایت نتایج بیانگر آن بود که این چهار عامل در مجموع نزدیک به ۷۵ درصد از کل واریانس متغیرهای اصلی را تبیین می‌نمایند. این مقدار تبیین واریانس قابل‌قبول و مناسب است. در جدول ۵ ضرایب ماتریس بارهای عاملی دوران یافته مجموعه ۱۴ گویه‌ای به روش واریماکس آورده شده است.

جدول ۵. ماتریس عامل اکتشافی، بارهای عاملی دوران یافته مجموعه ۱۴ گویه‌ای به شیوه واریماکس

ردیف	عوامل				عامل چهارم
	گویه‌ها	عامل اول	عامل دوم	عامل سوم	
۱	تدوین چشم‌انداز مناسب طراحی فعالیت‌های فرهنگی کتابخانه شامل هدف و جهت آن			۰/۹	
۲	تدوین استراتژی‌ها برای دستیابی به چشم‌انداز			۰/۹۶	

ردیف	گوینده‌ها	عوامل	عامل اول	عامل دوم	عامل سوم	عامل چهارم
	طراحی فعالیت‌های فرهنگی					
۳	بررسی اهداف کلی و جزئی کتابخانه		۰/۶۶			
۴	تشکیل حلقه بازخورد و ارزیابی نتایج به‌منظور اعمال اصلاحات لازم					۰/۷
۵	نظارت و ارزیابی دوره‌ای فعالیت‌های فرهنگی برای سنجش میزان پیشرفت آن‌ها					۰/۸۳
۶	گردآوری اطلاعات درباره مسئله و تشخیص اولیه راه‌حل‌های ممکن		۰/۷۱			
۷	توجه به پیشینه جمعیت و گروه‌های قومی محله‌ای که کتابخانه در آن واقع شده			۰/۸۴		
۸	تعیین گروه‌های هدف			۰/۷۷		
۹	بررسی نیازها و نگرش اجتماعی، فرهنگی، به‌منظور شناسایی ارزش‌های فرهنگی			۰/۷۴		
۱۰	شناسایی مسئله		۰/۷۲			
۱۱	تحلیل نیازهای کاربران و شهروندان محله و ارائه پیشنهادها برای پاسخگویی به آن‌ها			۰/۶۲		
۱۲	شناسایی جهت بسترسازی زمینه‌های مشارکت		۰/۷۲			
۱۳	تعیین برآمدهای مناسب				۰/۷۸	
۱۴	سنجش پیامدها، همچنین رضایت کاربران و جمعیت محلی					۰/۶۷

نتایج تحلیل عاملی اکتشافی حاصله از جدول ۶ نشان‌دهنده آن بود که: عامل اول ۲۰.۶ درصد از کل واریانس متغیرها را تبیین می‌نماید و چهار متغیر شامل گویه‌های ۳، ۶، ۱۰ و ۱۲ با دامنه بار عاملی بین ۰/۶۶ تا ۰/۷۲ روی این عامل بار شده‌اند که معرف «اهداف و شناسایی مسئله» است.

عامل دوم ۲۰ درصد از واریانس متغیرهای اولیه را تبیین می‌کند و ۴ متغیر شامل گویه‌های ۷، ۸، ۹ و ۱۱ با دامنه بار عاملی بین ۰/۶۲ تا ۰/۸۴ روی این عامل بار شده‌اند که معرف «نیازسنجی» است. عامل سوم ۱۹.۳ درصد از واریانس متغیرهای اولیه را بیان می‌کند و سه متغیر شامل گویه‌های ۱۳، ۲، ۱ با دامنه بار عاملی بین ۰/۷۸ تا ۰/۹۶ روی این عامل بار شده‌اند که معرف «تدوین برنامه و تعیین برآمدهای مناسب» است.

عامل چهارم ۱۴.۷ درصد از واریانس متغیرهای اولیه را بیان کرده و ۳ متغیر شامل گویه‌های ۴، ۵ و ۱۴ با دامنه بار عاملی بین ۰/۶۸ تا ۰/۸۳ روی این عامل بار شده‌اند که معرف «نظارت و ارزیابی» است.

در کل می‌توان نتیجه گرفت که در حدود ۷۵ درصد از واریانس مؤلفه‌های مدل برنامه‌ریزی فعالیت‌های فرهنگی از دیدگاه خبرگان مورد مطالعه با چهار عامل ذکر شده تبیین شده است. همچنین تمامی ۱۴ گویه بار عاملی بیش از ۰/۳ داشته‌اند، بنابراین هیچ‌یک از گویه‌ها حذف نگردیدند. با توجه به شکل‌گیری چهار خرده مقیاس مدل برنامه‌ریزی فعالیت‌های فرهنگی در نتیجه تحلیل عاملی اکتشافی، نسبت به محاسبه ضرایب همبستگی آنان با یکدیگر و نمره کل مقیاس اقدام گردید. در جدول ۶ ماتریس همبستگی خرده مقیاس‌ها با یکدیگر و نمره کل مقیاس گزارش شده است.

جدول ۶. ماتریس همبستگی مابین خرده مقیاس‌های مدل برنامه‌ریزی و نمره کل آن

ردیف	نام متغیرها	۱	۲	۳	۴
۱	عامل ۱	-			
۲	عامل ۲	۰/۶۲**	-		
۳	عامل ۳	۰/۷۱**	۰/۶۵**	-	
۴	عامل ۴	۰/۵۱**	۰/۲۱	۰/۴۹**	-
۵	نمره کل	۰/۸۶**	۰/۸۱**	۰/۸۸**	۰/۵۳**

**P<0/01

نتایج ضرایب همبستگی حاصل از جدول ۶ بیانگر آن بود که به استثناء رابطه بین عامل‌های ۲ و ۴ که در سطح $P < 0/05$ معنادار نگردیده است ($r = 0/21$)، همبستگی سایر خرده مقیاس‌ها با یکدیگر و همچنین با نمره کل مقیاس، ضرایب مثبت و معناداری را در سطح $P < 0/01$ نشان داده‌اند. علاوه بر آن، بیشترین همبستگی مابین نمره کل با خرده مقیاس عامل سوم برابر با ($r = 0/88$) و کمترین همبستگی نیز مابین عامل سوم با عامل چهارم برابر با ($r = 0/49$) بوده است. در جدول ۷ شاخص‌های برازش مدل برنامه‌ریزی فعالیت‌های فرهنگی از دیدگاه خبرگان مورد مطالعه گزارش شده است.

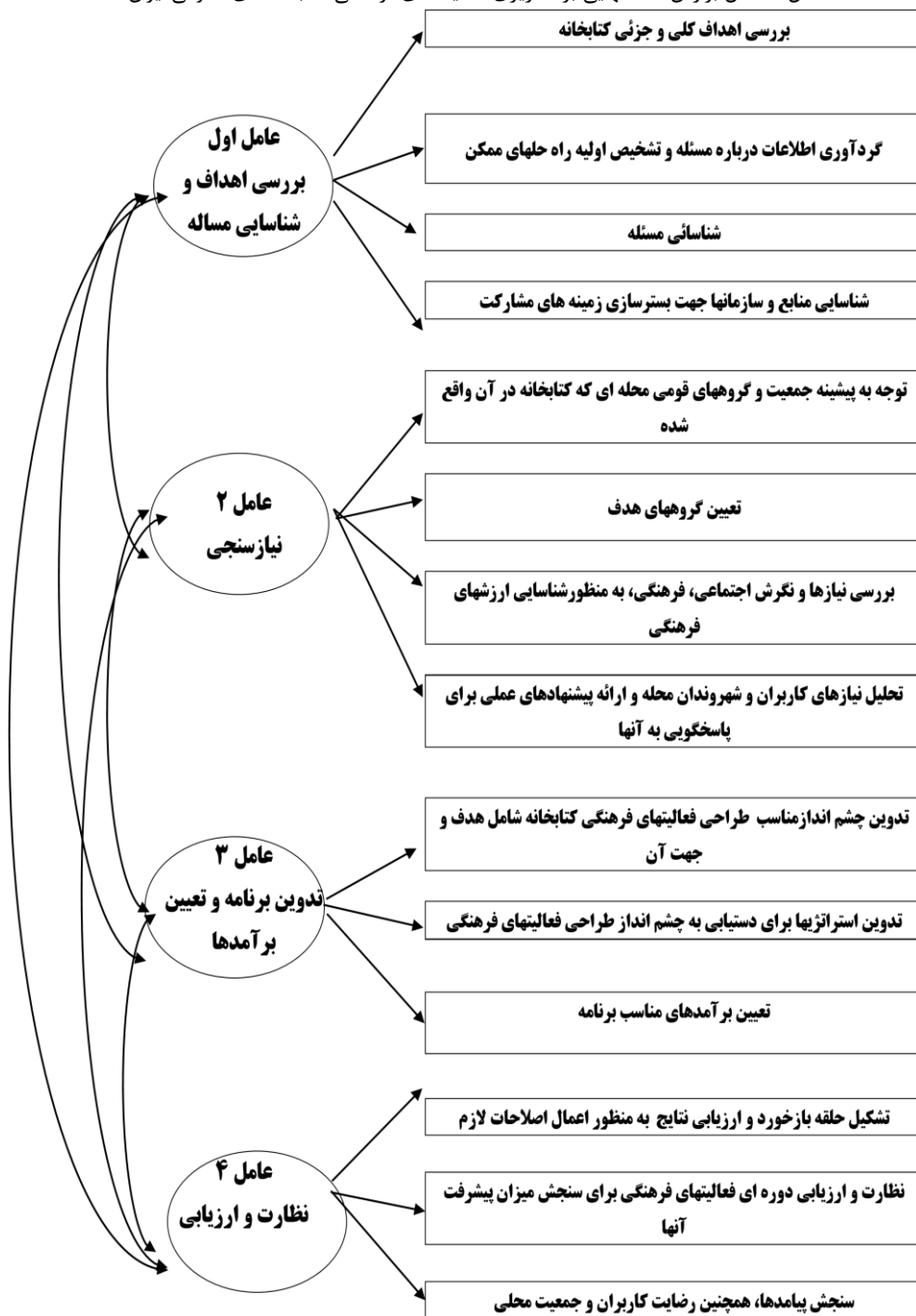
جدول ۷. شاخص‌های برازش مدل برنامه‌ریزی فعالیت‌های فرهنگی از دیدگاه خبرگان مورد مطالعه

شاخص‌ها	مدل برازش شده	مدل اشباع	مدل استقلال
برازش مطلق	کای دو (CMIN)	۱۱۷.۴۶۶	۳۱۳.۰۰۶
	کای دو نسبی (CMIN/DF)	۱.۶۵۴	۳.۴۴۰
	ریشه دوم میانگین مربعات باقیمانده (RMR)	۰.۰۵۷	۰.۲۱۰
	نیکویی برازش (GFI)	۰.۶۸۱	۱.۰۰۰
	نیکویی برازش اصلاح شده (AGFI)	۰.۵۲۸	۰.۲۲۶
برازش تطبیقی	بنتلر-یونت به هنجار (Delta1) NFI	۰.۶۲۵	۱
	برازش نسبی (rho1) RFI	۰.۵۱۹	۰
	برازش افزایشی (Delta2) IFI	۰.۸۰۸	۱

مدل استقلال	مدل اشباع	مدل برازش شده	شاخص‌ها
۰		۰.۷۳۲	توکر-لویس (rho2) TLI
۰	۱	۰.۷۹۱	برازش تطبیقی CFI
۱	<۰.۰۰۱	۰.۷۸۰	نسبت مقتصد بودن PRATIO
<۰.۰۰۱	<۰.۰۰۱	۰.۴۸۷	برازش هنجار شده مقتصد PNFI
<۰.۰۰۱	<۰.۰۰۱	۰.۶۱۷	تطبیقی مقتصد PCFI

نتایج کسب‌شده از جدول ۷ نشان‌دهنده آن است که در شرایطی که فرض نرمالیتی چند متغیره برقرار نبوده و از روش بوت استرپ استفاده می‌گردد، شاخص برازش کای دو و سایر شاخص‌های برازشی که مبتنی بر کای دو هستند، چندان قابل استناد نیستند، در این صورت معتبرترین شاخص بولن-استین (Bollen-Stine) است. در این آزمون فرض صفر، نشان‌دهنده مناسب بودن برازش مدل است. از آنجاکه مقدار احتمال این شاخص در تحلیل حاضر ۰.۶۱۷ بوده و با توجه به اینکه این مقدار بزرگ‌تر از ۰.۰۵ بوده است، لذا فرض صفر مورد تأیید قرار گرفته و نشان می‌دهد که برازش کلی مدل مناسب است. در شکل ۱ مدل برازش شده نهایی برنامه‌ریزی فعالیت‌های فرهنگی کتابخانه‌های عمومی ایران نشان داده شده است.

شکل ۱. مدل برازش شده نهایی برنامه‌ریزی فعالیت‌های فرهنگی کتابخانه‌های عمومی ایران

بحث و نتیجه‌گیری

برای جمع‌بندی نتایج، به تفسیر یافته‌های حاصل از پرسش‌ها می‌پردازیم. در پاسخ به پرسش پژوهش مبنی بر اینکه «مدل برنامه‌ریزی متناسب فعالیت‌های فرهنگی از دیدگاه مدیران و کارشناسان نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور چیست؟»، نتایج تحلیل عاملی نشان از چهار عامل و ۱۴ زیر عامل جهت برنامه‌ریزی فعالیت‌های فرهنگی کتابخانه‌های عمومی بوده است که این چهار عامل عبارت‌اند از: عامل اول یعنی بررسی اهداف و شناسایی مسئله، شامل ۴ گویه (بررسی اهداف کلی و جزئی کتابخانه؛ گردآوری اطلاعات در مورد مسئله و تشخیص اولیه راه‌حل‌های ممکن؛ شناسایی مسئله؛ شناسایی جهت بسترسازی زمینه‌های مشارکت)، عامل دوم یعنی نیازسنجی شامل ۴ گویه (توجه به پیشینه جمعیت و گروه‌های قومی محله‌ای که کتابخانه در آن واقع شده؛ تعیین گروه‌های هدف؛ بررسی نیازها و نگرش اجتماعی، فرهنگی، به‌منظور شناسایی ارزش‌های فرهنگی؛ تحلیل نیازهای کاربران و شهروندان محله و ارائه پیشنهادها، عملی برای پاسخ‌گویی به آن‌ها)، عامل سوم یعنی تدوین برنامه و تعیین برآمدهای مناسب شامل ۳ گویه (تدوین چشم‌انداز مناسب طراحی فعالیت‌های فرهنگی کتابخانه شامل هدف و جهت آن؛ تدوین استراتژی‌ها برای دستیابی به چشم‌انداز طراحی فعالیت‌های فرهنگی؛ تعیین برآمدهای مناسب) و عامل چهارم یعنی نظارت و ارزیابی شامل ۳ گویه (تشکیل حلقه بازخورد و ارزیابی نتایج به‌منظور اعمال اصلاحات لازم؛ نظارت و ارزیابی دوره‌ای فعالیت‌های فرهنگی برای سنجش میزان پیشرفت آن‌ها؛ سنجش پیامدها، همچنین رضایت کاربران و جمعیت محلی.

در مورد عامل اول یعنی بررسی اهداف و شناسایی مسئله، شامل ۴ گویه (بررسی اهداف کلی و جزئی کتابخانه؛ گردآوری اطلاعات در مورد مسئله و تشخیص اولیه راه‌حل‌های ممکن؛ شناسایی مسئله؛ شناسایی جهت بسترسازی زمینه‌های مشارکت)، این نتایج با تحقیق گراس، مدیایولا و وبرجیاناً^۱ (۲۰۱۶) در خصوص طراحی مدلی از برنامه‌ریزی برای کتابخانه‌های عمومی کالیفرنیا همخوانی دارد. به‌طوری‌که نتایج آن تحقیق نیز، درنهایت مدل ا.بی.پی.ای^۲، «خروجی بر اساس برنامه‌ریزی و ارزشیابی^۳» با پنج گام را ارائه نمود در آنجا نیز مرحله اول شامل جمع‌آوری اطلاعات، شناسایی مسئله و بررسی اهداف بود.

در مورد عامل دوم یعنی «نیازسنجی» شامل ۴ گویه (توجه به پیشینه جمعیت و گروه‌های قومی محله‌ای که کتابخانه در آن واقع شده؛ تعیین گروه‌های هدف؛ بررسی نیازها و نگرش اجتماعی، فرهنگی، به‌منظور شناسایی ارزش‌های فرهنگی؛ تحلیل نیازهای کاربران و شهروندان محله و ارائه پیشنهادها، عملی برای پاسخ‌گویی به آن‌ها)، این نتیجه نیز با تحقیق درسنگ، گراس و لزل^۴ (۲۰۰۶) در خصوص برنامه‌ریزی جهت توسعه فرهنگ عمومی محلی (مشتري محور) نه کتابخانه ازجمله کتابخانه‌های اکلند^۵، فیلادلفیا^۶، بندفورت^۱، بالتیمور^۲ در سال ۲۰۰۵ برای طراحی خدمات جوانان^۳ همخوانی دارد. به‌طوری‌که

1. Gross, Mediavilla And Virginia

2. OBPE Model

3. Outcome-Based Planning and Evaluation (OBPE)

4. Dresang, Gross and Leslie

5. Oakland Public Library

6. Free Library of Philadelphia

در آن تحقیق نیز، مؤلفه جمع‌آوری اطلاعات مربوط به جامعه و جمعیت و شناخت دقیق آن‌ها مورد توجه قرار داشت به گونه‌ای که نیازسنجی دقیق جمعیت، تعیین گروه‌ها و زیرگروه‌های هدف، همچنین تعیین سطح سنی جهت طراحی متناسب برنامه‌ها با سن، همچنین جمع‌آوری اطلاعات، از مؤلفه‌ها بودند.

در مورد عامل سوم یعنی «تدوین برنامه و تعیین برآمدهای مناسب» شامل ۳ گویه (تدوین چشم‌انداز مناسب طراحی فعالیت‌های فرهنگی کتابخانه شامل هدف و جهت آن؛ تدوین استراتژی‌ها برای دستیابی به چشم‌انداز طراحی فعالیت‌های فرهنگی؛ تعیین برآمدهای مناسب)، این نتیجه با تحقیق اسکوپ مایر-هنسلی^۴ پژوهشی با عنوان طراحی مدل استراتژی در کتابخانه‌ها هم‌خوانی دارد. به‌طوری‌که در آنجا نیز بعد از شناسایی دقیق کتابخانه، اعضای کتابخانه و طراحان، اسکن محیط کتابخانه، عامل اساسی مدل برنامه‌ریزی عبارت بود از: طراحی و تعیین دقیق برنامه^۵؛ شامل تعیین و تدوین استراتژی و چشم‌انداز، اهداف، مأموریت‌ها و برنامه‌های سازمان، به تائید رساندن این اهداف و مأموریت‌ها از دید کاربران و ذینفعان کتابخانه^۶ (Owens 2002).

در مورد عامل چهارم یعنی «نظارت و ارزیابی» شامل ۳ گویه (تشکیل حلقه بازخورد و ارزیابی نتایج به‌منظور اعمال اصلاحات لازم؛ نظارت و ارزیابی دوره‌ای فعالیت‌های فرهنگی برای سنجش میزان پیشرفت آن‌ها؛ سنجش پیامدها، همچنین رضایت کاربران و جمعیت محلی، این نتیجه با تحقیق لاترل و استیفواتر و تد^۷ (۲۰۱۲) به‌منظور برنامه‌ریزی خدمات و فعالیت‌های آموزش استفاده‌کنندگان، پشتیبانی آنلاین و الکترونیکی کتابخانه‌های ایالتی نیویورک^۸، مدل برنامه‌ریزی «ارزیابی مبتنی بر نتیجه^۹» را پیشنهاد دادند. در این راستا جهت طراحی برنامه‌ها و خدمات، تکنیک‌های ارزیابی مبتنی بر نتیجه نیز به‌طور گسترده‌ای در اختیار کتابداران قرار گرفت به‌طوری‌که بتوانند تأثیر این برنامه‌ها و خدماتشان را تعیین کنند و در نهایت علاوه بر ارائه برنامه‌ها و خدمات باکیفیت‌تر، در آینده منجر به بهبود برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری بهتر شود (Latreille, Stiefvater and Todd 2012).

به‌طور کلی مدل حاضر با چهار عامل «بررسی اهداف و شناسایی مسئله، نیازسنجی، تدوین استراتژی و چشم‌انداز، نظارت و ارزیابی» با مدل تحقیقی دنهام^{۱۰} (۲۰۰۸) هم‌خوانی دارد. به‌طوری‌که در آنجا نیز برای برنامه‌ریزی فعالیت‌های کتابخانه‌ای لوا^{۱۱}، بررسی اهداف توسعه برنامه‌های کتابخانه، مؤلفه نیازسنجی و شناخت دقیق ذینفعان و جامعه، تدوین بیانیه مأموریت و استراتژی‌ها، ارزیابی و نظارت جزء مؤلفه‌ها

1. Fortbend County Library
2. Baltimore
3. Youth Services Through Outcome-Based Planning And Evaluation
4. Hensley-Schopmeyer
5. Desining Unit Plan
6. Accepting the Agenda
7. Latreille, Stiefvater and Todd
8. New York State Library (NYSL)
9. Outcome-Based Evaluation (OEB)
10. Donham
11. Iowa School Library Program Guidelines

بوده‌اند. همچنین این مدل با تحقیق ویتلی^۱ ۲۰۱۳ در خصوص برنامه‌ریزی خدمات جامعه‌محور هم‌خوانی دارد. به‌طوری‌که در آن تحقیق نیز کتابخانه عمومی ادمونتون^۲ در سال ۲۰۰۵ کمیته‌ای برای مشخص کردن فلسفه به‌کارگیری مدل برنامه‌ریزی خدمات جامعه‌محور^۳ تشکیل داد، در نتیجه بر این اساس گویه-های برنامه استراتژی سال ۲۰۰۶ تا ۲۰۱۰ مشخص شد (Wheatley 2013). در این برنامه‌ریزی تمرکز روی جامعه است در آنجا نیز مؤلفه‌های برنامه‌ریزی عبارت بودند از: نیازسنجی جامعه، تعیین دقیق نیازهای جامعه، تشخیص مشکلات و مسائل گروه‌ها و جامعه (تعیین دقیق گروه‌ها)، تعیین دقیق سطح مشارکت اجتماعی آن‌ها^۴، همچنین ارزیابی، نتایج، تأثیرات (Wheatley 2013). به‌این‌ترتیب برنامه‌ریزی برای خدمات کتابخانه‌ها بایستی به‌گونه‌ای باشد که توسعه فعالیت‌ها و خدمات، منجر به تشویق مشارکت حداکثری کاربران کتابخانه گردد، در این راستا توجه به نیازها و کشف دقیق این نیازها از اهمیت خاصی برخوردار است (Polger 2019).

با کشف این مدل، کتابخانه‌های عمومی ایران می‌توانند با بهره‌گیری از مؤلفه‌ها و عوامل این مدل در تصمیم‌گیری‌ها، فعالیت‌های فرهنگی را با اطمینان خاطر بیشتری برنامه‌ریزی نمایند. از طرفی با به‌کارگیری مؤلفه‌های این مدل می‌توانند از ویژگی بسیار مهم و کاربردی در کتابخانه‌ها بهره گیرند. ویژگی بارز و برجسته این مدل، همانند مدل‌های برنامه‌ریزی کتابخانه عمومی ادمونتون و کتابخانه‌های اکلند، جامعه‌محور بودن این مدل است. طبق این مدل قبل از هر چیزی توجه به پیشینه جمعیت و گروه‌های قومی محله‌ای که کتابخانه در آن واقع شده، همچنین توجه به دیدگاه‌های فرهنگی، توجه به رویکردهای شناسایی و کشف ارزش‌های فرهنگی، همچنین تعیین دیدگاه‌های فرهنگی به‌منظور مشخص نمودن انتظارات فرهنگ جامعه از کتابخانه، در راستای تغییرات اساسی در فعالیت‌ها و خدمات در سرآمد قرار خواهد گرفت تا برنامه‌ریزی کامل و متناسب فرهنگی طراحی گردد. همچنین با نیازسنجی دقیق جمعیت، تعیین گروه‌ها و زیرگروه‌های هدف، همچنین تعیین سطح سنی جهت طراحی متناسب برنامه‌ها باسن، همچنین جمع‌آوری اطلاعات، مشتری محوری را به همراه خواهد آورد. این مدل با مدل کتابخانه-های عمومی نیوکاسل^۵ نیز همخوانی دارد، در آنجا نیز به‌منظور طراحی خدماتشان تمرکز بر مخاطبان دارند و جامعه‌محور بودن برنامه‌ریزی را مدنظر قرار داده‌اند به‌طوری‌که در این مدل برای برنامه‌ریزی خدمات کتابخانه‌ای جهانی، به مشارکت حداکثری مخاطبان توجه شده است (City of Newcastle 2019).

برنامه‌ریزی کتابخانه عمومی برگنفیلد^۶ از ایالت نیوجرسی آمریکا ۲۰۱۹-۲۰۲۴ نیز بر روی برنامه‌ریزی جامعه‌محور و توجه به مخاطبان تمرکز کرده است (Armbruster et al. 2019). همان‌طور که

- 1.Wheatley
- 2.Edmonton Public Library
- 3.Community-Led Service Philosophy
- 4.Levels of Community Engagement
- 5.Newcastle
- 6.Bergenfield Public Library

کتابخانه‌های کانادا و آمریکا نیز از مدل برنامه‌ریزی جامعه‌محور جهت توسعه کاربران^۱ برای خدمت‌رسانی به همه سنین بهره گرفته است (Pard 2018).

به‌طور کلی این مدل (برنامه‌ریزی جامعه‌محور) در مقایسه با برنامه‌ریزی سنتی، قابلیت توسعه و اجرای یک برنامه‌ریزی جهت انتقال فعالیت‌های فرهنگی، خدماتی و مهارتی به کتابخانه‌ها را با تمرکز روی مخاطبان دارد، به‌طور کلی هر آنچه موجب جذب اعضای جدید و توسعه مؤثر مردم به کتابخانه با استفاده از دیدگاه‌های جدید کتابخانه عمومی^۲ و به‌کارگیری مدل‌های طراحی و برنامه‌ریزی جدید جهت طراحی برنامه‌ها و خدمات جذاب برای جامعه در راستای پاسخگویی به نیازهای اطلاعاتی آن‌ها است را داراست. درواقع هر کتابخانه می‌تواند مدل خدماتی و فعالیت‌های فرهنگی‌اش را بر اساس جامعه هدف خود انتخاب نماید.

پیشنهادهای

جهت توصیف عامل‌های مدل برنامه‌ریزی به روشی قابل‌اجرا، پیشنهاد می‌شود:

۱- تا برنامه ریزان فعالیت‌های فرهنگی جهت طراحی برنامه‌ها و فعالیت‌های فرهنگی خود از چارچوب ارائه‌شده بهره گیرند تا در سایه تمرکز بر روی مخاطبان و اعضای جامعه، همچنین با توجه و شناسایی عوامل جهت بسترسازی زمینه‌های مشارکت از فرصت مشارکت و تعامل با کاربران و جامعه، بتوانند به اهداف متعالی فرهنگی و آموزشی خود دست یابند. همان‌طور که کتابخانه‌های عمومی با به‌کارگیری مدل‌های برنامه‌ریزی نظیر مدل‌های مشارکتی توانسته‌اند قدرتمندتر از قبل به ارائه فعالیت‌ها و خدمات بپردازند. یکی از این فعالیت‌ها و خدمات، طراحی و برنامه‌ریزی، نمایشگاه‌های تعاملی^۳ در کتابخانه‌ها است (Matthews, Metko and Tomlin 2018). کتابخانه عمومی برگنفیلد^۴ نیز برای به اجرا درآوردن برنامه‌ریزی، فرصت‌های مشارکت با سازمان‌ها را ایجاد نمود تا در سایه مشارکت با مراکز و سازمان‌ها، امکان ارائه خدمات به مخاطبان بیشتری فراهم آورد (Armbruster et al. 2019).

۲- توجه به پیشینه جمعیت؛ همچنین بررسی نیازها و نگرش اجتماعی، فرهنگی، به‌منظور شناسایی ارزش‌های فرهنگی؛ تحلیل نیازهای کاربران و شهروندان محله و ارائه پیشنهادهاى عملی برای پاسخگویی به آن‌ها، در برنامه‌ریزی جهت طراحی فعالیت‌های کتابخانه‌ای را در اولویت قرار دهند تا از فرصت تعامل با افراد محلی و گروه‌های قومی جامعه بیش از گذشته بهره‌مند گردند.

۳- با بهره‌گیری از مؤلفه «نظارت و ارزیابی» و تشکیل حلقه بازخورد و ارزیابی نتایج به‌منظور اعمال اصلاحات لازم؛ نظارت و ارزیابی دوره‌ای فعالیت‌های فرهنگی برای سنجش میزان

1.The Model of Community Develop

2.Modernsisation Review of Public Libraries

3.Interactive Exhibits

4.Bergenfield

پیشرفت آن‌ها؛ سنجش پیامدها، همچنین رضایت کاربران و جمعیت محلی، با بررسی نتایج و بازخورد از کاربران و سنجش رضایت آنان بتوان تغییرات اساسی در فعالیت‌ها و خدمات متناسب نیاز کاربران ایجاد نمود تا برنامه‌ریزی کامل و جامعی طراحی گردد. همانطور که در مدل برنامه‌ریزی اتحادیه انجمن‌های کتابخانه‌های عمومی استرالیا¹، یکی از شاخص‌های کلیدی عملکرد، ارزیابی سهم نتایج خدمات کتابخانه‌ای به جامعه است. ارزیابی این نتایج، می‌تواند در سطح منطقه یا محله یا کل جامعه، جهت امکان اصلاح مجدد آن برنامه و بهبود بخشی به آن مفید باشد (Australian Library and Information Association 2016). درواقع امکان تعیین ارزش فعالیت‌های فرهنگی در برنامه‌ریزی برآمدمحور، می‌توان ارزش خدمات کتابخانه را ارزیابی نموده تا با اندازه‌گیری مداوم پیشرفت خدمات، کیفیت اجرائی را بهبود بخشد (Nelson 2008).

1. Australian Public Library Alliance (APLA)

فهرست منابع

- امیر مظاهری، امیر مسعود. ۱۳۸۹. آسیب‌شناسی تعاملات ارتباطی سازمان‌های دینی از دیدگاه جامعه‌شناختی (با تأکید بر سازمان مساجد). فصلنامه اسلام و علوم اجتماعی، سال دوم، شماره ۴، پائیز و زمستان ۱۳۸۹.
- صالحی امیری، سید رضا. ۱۳۹۰. مجموعه مقالات مدیریت و برنامه‌ریزی فرهنگی. تهران: مجمع تشخیص مصلحت نظام، مرکز تحقیقات استراتژیک.
- علی احمدی، علیرضا، مهدی فتح‌الله، و ایرج تاج‌الدین. ۱۳۸۸. نگرشی جامع بر مدیریت استراتژیک: رویکردها، پارادایم‌ها، مکاتب، فرایندها، مدل‌ها، تکنیک‌ها و ابزار. تهران: تولید دانش.
- فاضلی، نعمت‌الله، و مرتضی قلیچ. ۱۳۹۲. نگرشی نو به سیاست فرهنگی. تهران: تیسرا.
- قاسمی، وحید. ۱۳۹۲. مدل‌سازی معادله ساختاری در پژوهش‌های اجتماعی با کاربرد آموس گرافیکی. تهران: انتشارات جامعه‌شناسان.
- میرک زاده، علی‌اصغر، علی اسدی، و مرتضی اکبری. ۱۳۹۴. برنامه‌ریزی ترویجی. کرمانشاه: دانشگاه رازی.
- Armbruster, George. 2019. preparing for our future: strategic plan. Bergenfield public library. <https://www.bergenfieldlibrary.org/wp-content/uploads/2019/01/Strategic-Plan-2019-2024.pdf>
- Australian Library and Information Association. 2016. Guidelines, standards and outcome measures for Australian public libraries. Retrieved from: 2016 Guidelines, Standards and Outcome Measures for Australian Public Libraries https://read.alia.org.au/sites/default/files/documents/guidelines_standards_and_outcome_measures_for_australian_public_libraries.pdf
- City of Newcastle. 2019. The library strategy: 2019-2023. Newcastle: The city of Newcastle. Retrieved from https://www.newcastle.nsw.gov.au/Newcastle/media/DocumentsHYS/Engagement%20Projects/Library%20Strategy/The-Library-Strategy_March-2019.pdf
- Donham, Jean. 2008. Enhancing Teaching and Learning: A Leadership Guide for School Library Media Specialists. New York: Neal Schuman.
- Dresang, Eliza T. Gross, Melissa. Leslie. 2006. Dynamic Youth Services Through Outcome-based Planning and Evaluation. Chicago: American library association.
- Fiels, Keith Michael. 2016. Strategic Directions - evaluation and assessment framework and assessment metric working drafts. ALA: Executive Board.
- Gross, Melissa. Mediavilla, Cindy and Virginia. 2016. Five Steps of Outcome-Based Planning and Evaluation for Public Libraries. United state of American: ala.
- Kear, R. (2017). A Brief View of the International Federation of Library Associations and Institutions World Library & Information Congress (IFLA WLIC 2017) in Wroclaw, Poland. International Information & Library Review, 49(4), 316-320.
- Kim, Leeder. Frierson, Eric. 2014. Planning Our Future Libraries: Blueprints for 2025. Chicago: American Library Association, An Imprint of the American Library Association.
- Latreille, Amanda R. Stiefvater, Mary Ann. Todd, Mary Linda. 2012. The New York State Library's Outcome-Based Evaluation Training Initiative: Using Training, Online Support, and Integration to Measure Impact, in Anne Woodsworth, W. David Penniman (ed.) Advances in Librarianship (Advances in Librarianship, Volume 35) Emerald Group Publishing Limited, pp.29 – 46.
- Matthews, B., Metko, S., & Tomlin, P. 2018. Empowerment, Experimentation, Engagement: Embracing Partnership Models in Libraries. EDUCAUSE Review, no. 3 (May/June 2018). P.52-53.

- Muir, R., & Carroll, M. 2020. It's all in the Plan: A Document Analysis of Victorian Council and Public Library Disability Access and Inclusion Plans. Journal of the Australian Library and Information Association, 69(1), 102-115.
- Nelson, Sandra. 2008. Strategic planning for results. American Library Association.
- Owens, Irene. 2002. Strategic marketing in library and information science. Newyork, London: rotlege.235p.
- Pard, C. 2018. STEM Programming for All Ages: A Practical Guide for Librarians. Rowman & Littlefield.
- Pateman, John. Williment, Ken. 2013. Developing Community-Led Public Libraries: Evidence from the UK and Canada. London and Newyok: Rutledge.ashgate.
- Polger, M. A. 2019. Library marketing basics. Rowman & Littlefield.
- Raykov, T., & Marcoulides, G. A. 2008. An introduction to applied multivariate analysis. Routledge. Retrieved from <https://er.educause.edu/articles/2018/5/empowerment-xperimentation-engagement-embracingpartnership-models-in-libraries>.
- The modernisation review of public libraries: A policy statement. 2010. .london: TSO (the stationery office), information and publication and publishing solution. DEPARTMENT FOR CULTURE, MEDIA AND SPORT.
- Wheatley, Margaret. 2013. Community-Led Service Philosophy Toolkit. San Francisco: spread the words.

Providing an Appropriate Planning Model for the Cultural Activities of Iranian Public Libraries Iran

Maryam Omidkhoda

Ph.D Student of Knowledge & Information Sciences, Islamic Azad University, Tehran North Branch, Tehran, Iran.

Zahra Abazari

Associate Professor, Department of LIS, Islamic Azad University, Tehran North Branch, Tehran, Iran¹.

Nadjla Hariri

Professor, Department of LIS, Islamic Azad University, Oloom Tahghighat Branch, Tehran, Iran.

Zohreh Mirhosseini

Associate Professor, Department of LIS, Islamic Azad University. Tehran North Branch, Tehran, Iran.

Abstract: In this research, aim is to provide a model for planning the cultural activities of public libraries in Iran. In this applied research, data gathering tool was a questionnaire. In this study, 29 managers and experts of the public libraries participated. For factor analysis of the data, also the determination of the number of main factors was used from three indicators: a) the special value b) the ratio of variance explained by each factor; and c) the graph of special values. The results of Delphi technique showed that among of 25 sub-components related to the Proper of planning-cultural activities of public libraries, the cumulative Percentage frequency of fourteen sub-components was more than 70% from the point of view decision makers and experts in Delphi panel. The results of exploratory factor analysis summarized the planning components into four latent factors. These four factors, which explained %65 of the total variation, are: The first extracted factor is "defining goals and identifying the problem", the second factor is "Needs Assessment". The third factor is " Develop a plan and determine appropriate outcomes", the fourth factor is "Monitoring and evaluation". the ranking model was constructed with standardized coefficients, by using the confirmatory factor analysis. According to the results of Confirmatory factor analysis. The fitted model was fairly appropriate (suitable). Value: Using planning strategies, cultural activities can be well managed. Due to the lack of a model for planning the cultural activities of public libraries, this research is important. Applying this model will help planners and managers of public libraries to make decisions about cultural activities.

Keywords: Components Planning, Cultural Activities, Planning, Public Librarie.